Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 7 / 2003

OSMANLI VE CUMHURİYET DÖNEMİNDEKİ MİSYONERLİK FAALİYETLERİ VE BU FAALİYETLERİYLE İLGİLİ ÇALIŞMALARA YÖNELİK BİR BİBLİYOGRAFYA DENEMESİ

*Yrd. Doç.Dr. Fuat AYDIN**

Günümüzde ciddi bir şekilde üzerinde durulan, Türkiye'deki misyonerlik faaliyetlerinin başlangıcını, büyük bir imparatorluk kurmuş olan Türkleri Hıristiyanlığa davet etmek maksadıyla 1621'lerde İstanbul'a gelen Katolik Kapusen rahiplerinden biri olan rahip Paçifiko ile başlatmak mümkündür[1]. Bu bilgiye istinaden de Osmanlı Devletindeki Hıristiyanlaştırmaya yönelik çabanın yaklaşık V yüzyıllık bir süreç olduğunu söylenebilir.

Ancak bu sürecin, beş yüz yıl boyunca aynı yoğunlukta seyrettiğini söylemek pek mümkün değildir. Bu çabanın yoğunluğunun bir göstergesi olarak da, Osmanlı döneminde ve günümüz Türkiye'sinde Hıristiyanlığa, Hıristiyan misyonerlerine; onların misyonerlik faaliyetlerini karşı İslam'ın yüceliğini ortaya koymaya çalışan; Hıristiyanlık ve Hıristiyanlık inançlarını tenkit eden eserlerin kaleme alınmasındaki azalma yada çoğalma kabul edilebilir. Hıristiyan misyonerliğinin tarihi 17 yüzyıla kadar gidiyor olmasına rağmen; on dokuzuncu yüzyıla kadar bu faaliyetlerin çok ciddi olmadığı yada toplum veya ulema tarafından ciddiye alınmadığını kütüphane kataloglarının taranması sonunda görmek mümkündür.

İslam dünyasındaki başlangıcı Kur'ân'ın inişine, ve ilk fiili örneğini hz Peygamberin Necrân Hıristiyanlarıyla yaptığı tartışmaya[2] kadar giden İslam reddiye geleneğinin örneklerinin sayısı, Osmanlı'nın bir devlet haline gelişinden on dokuzuncu yüzyılın başlangıcına kadar, on ya da on beş kadardır. Bunlara bibliyografya kitaplarında zikredilen ve ancak günümüze kadar gelme imkanı bulamayanları eklediğimizde oran da çok ciddi bir değişme olmamaktadır.

* Sakarya Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dinlşer Tarihi Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr.

[1] Bu bilgi için bkz. Necmettin Tozlu, Yabancı Okullar

[2] Necran heyeti ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Mustafa Fayda, "Hz. Muhammed'in Necranlı Hıristiyanlarla Görüşme ve Mübahele", İlahiyat Fakültesi-İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi, II, Ankara, 1975.

Üstelik var olanlar da, tam bir eser olmaktan daha ziyade, risale boyutunda çalışmalardır.

Bu çalışmaların büyük bir kısmını ise, Müslüman ulemadan daha ziyade, Müslüman olan Yahudi ve Hıristiyan kökenli müellifler kaleme almışladır. Mesela, bu müelliflerden en tanınmış ve belki en çok okunmuş olanı Abdullah et-Tercüman[3] adındaki aslen bir Hıristiyan olan kişinin ihtida edişinin arkasından kaleme aldığı *Tühfetü'l-erib fî reddi alâ ehl-i salîb* adlı eserdir. Mezkur eserin hem Arapça nüshaları hem de Muhammed b. Şaban tarafından yapılan tercümesinin yaygın bir kullanıma sahip olduğu kütüphane kayıtlarından[4] ve konuyla ilgili olarak kaleme alanın metinlerde görmek mümkündür[5].

---

[3] Abdullah Tercüman'ın hayatı ve eseri hakkında bkz. Mehmet Aydın, *Müslümanların Hıristiyanlara Yazdığı Reddiyeler ve Tartışma Konuları*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya, 1989, s. 82-84.

[4] Bu dipnotta, mezkur kitabın hem el yazması Arapça ve Türkçe tercümesi hem de bunları on dokuzuncu yüzyıldaki matbu nüshaları yer almaktadır. Bu da, biraz sonra zikredileceği gibi, söz konusu metnin sürekli bir kaynak olarak kullanıldığının bir göstergesidir.Tercüman Abdullah b Abdullah., al-Mayorki, çev. Muhammed b Şaban, *tercüme-i radd al-yehud ve'l-nasara*, 120yprk, Hızır b. Ebu bekir, Tosun, 1134h, Hacı Mahmud Efendi 1534; *tuhfeti'l-erib fi redd ala al-salib*, Arapça, Bedruddin Abdulmuta, Kudüs, 1180, 21-53yprk, Yahya Tevfik 1582/2 282; *tuhfetü'-erib ri'l-redd ala ahl al-Salib*, 131s. Kb, İstanbul 1304; Hacı Mahmud Efendi 1545; İzmirli İsmail Hakkı 1016/1, *tuhfetü'l-erib tercümesi*, 130s., kb, İstanbul, Matbaay-ı Osmaniyye, 1304; *tuhfetü'l-erib tercümesi*, İstanbul, Matbaa-İ Amire, 1291, 112s.; Kadızade Burhaneddin 189, *tuhfetü'l-erib* tercümesi, 112s., İstanbul, Matbaa-I Amire,1291; *tuhfetü'l-erib, fi'l-redd ala ahl al-salib*, 823h, 1-40, talik, Huseyin Abdulkerim, 1202h, Bağdatlı Vehbi Efendi 2022/1; *tuhfetü'l-erib fi t'add ala ahl al-salib*, 62s, Abdugani Ağa 163; Muhammed b Şaban, *tarcama risale radd-i hilafiyat an-nasara*, 188-231, Şeyh Abdullah et-Tercümanın nasarayı red için yazdığı risaledir, Giresun 102/14. *tercüme-i tuhfet al-erib ri'l-reddi ala ehl-i salib*, çev. Muhammed b Şaban, 139ypr, Ayasofya K.2193; Esade Efendi 1148, 102yprk, 1160h.; Hacı Mahmud efendi 1531, çev. Muhammed b. Şaban, 1249h; Hamidiye 719, 139yprk, Kasım b Abdullah 1106; *Tuhfetü'l-erib fi t'tadd ala ahl al-salib*, 62, Abdulğani Ağa 163; *Tuhfetü'l-erib fi redd ala ahl al-salib*, arapça, müst. Bedrüddin abdulmuta, Kudüs, 1180, 21-53, Yahya Tevfik 1582/2 282; Tuhfetü'l-erib, fi redd ala ahl al-salib, 131s., kb, istanbul, 1304h, Hacı Mahmud efendi 1545; *Tuhfetü'l-erib fi redd ala ahl al-salib*, tercümesi, 130s, kb, matbaay-ı osmaniye, İstanbul, 1304h, İzmirli İsmail Hakkı 1016/1; *tuhfetü'l-erib fi redd ala ahl al-salib*, tercümesi, 112s, kb, İstanbul, matbaa-ı amire, 1291h, İzmirli İsmail Hakkı 1017; *Tuhfetü'l-erib ri redd ala ahl al-salib tercümesi*, 112s, İstanbul, matbaa-ı amire, 1291h, Kadızade burhaneddin 189; *Tuhfetü'l-erib fi redd ala ahl al-salib* 823h, 1-40, talik, Hüseyin Abdülkerim, 1202h, bağdatlı Vehbi efe. 2022/1; *Tuhfetü'l-erib fi redd ala ahl al-salib*, çev. Muhmmed Şaban'ın çevirisi ile beraber, 79yprk, Bağdatlı Vehbi efendi 797; *Tuhfetü'l-erib fi redd ala ahl al-salib*, 62s, Tunus 1290h; Nazif Paşa 773; *Tuhfetü'l-erib fi redd....*, tercümesi, 112s, İstanbul, Matbaa-ı amire, 1291, Düğümlü baba 174; *tuhfetül erib....*, 62s, Londra, 1290h, Düğümlü baba 175; *Tuhfe...*, 61s, Beyrut, 1290, Efgani 27; *Tuhfe....*, 44 yprk, Esad Efendi 147.

[5] Katip Çelebi, *Keşfu'z-zunûn* adlı eserindeki "İncil" maddesinde Hıristiyan kitab-ı mukaddesi hakkında verdiği bilgilerin tamamını *Tuhfetü'l-erib*der nakleder. Bkz. Katip Çelebi, "İncil" *Keşfu'z-zunûn*, I.

Oysa on dokuzuncu yüzyıla gelince, konuyla ilgili eserlerin sayısında büyük bir artış görünmektedir. Niceliksel olarak bu artış içinde, yeni kaleme alınan eserler, eskiden kullanılan metinlerin yeni basımları[6] ve yeni yapılan tercümelerinin[7] yanı sıra, farklı ülkelerde konuyla alakalı olarak basılan eserler yer almaktadır[8].

Misyonerlerin yoğun faaliyetlerinin bir sonucu oluşan bu külliyatın, on dokuzuncu yüzyıldaki kadar olmasa da, 20. yüzyılda da devam ettiğini, bu sahada telif edilen eserlerin oranından çıkarmak mümkündür. Ancak, bu yoğunluk da, hep aynı şekilde devam etmiş değildir. Yine bunun göstergelerinden biri de, doksanlı yıllara kadar din eğitimi veren yüksek öğrenim kurumlarının dergileriyle diğer dini duyarlılığı fazla olan dergilerde misyonerlik hareketlerini tasvir ve onları deşifre etmeye yönelik yazıların yok denecek kadar az olmasıdır. Ancak doksanlı yıllar ve özellikle de 17 Ağustos depremi sonrasında bu tür yazıların sayısında ciddi bir artışın olduğu net bir şekilde görülmektedir.

Yaklaşık 5 yüzyıldır maruz kaldığımız ve bu gidişle çeşitli gerekçelerle çok uzun bir süre daha maruz kalacak olduğumuz bu hareketi anlamaya yönelik çabaların bir dökümünü yapmak; söz konuyu olguyu tanımak ve neliğini ortaya koymak isteyenler için bu alanda neler yapıldığını görme bakımından

---

[6] Şehristanî'nin *el-milel ve'n-nihal* adlı eserinin Nuh b. Mustafa tarafından yapılan tercümesi birkaç kez basılır. *Milel ü Nihal*, Muhammed b. Abdülkerim el-Şehristanî, (Çeviren: Nuh b. Mustafa). İstanbul 1304(hicri) 1887(miladi) Mahmud Bey Matbaası, 226, *Tercüme-i Milel ve Nihâl*, Muhammed b. Abdülkerim el-Şehristanî, (Çeviren: Nuh b. Mustafa). Kahire 1263(hicri) 1847(miladi) Matbaat-ü Mısrü'l-mahrusa, 4 + 150, *Tercüme-i Milel ve Nihâl*, Muhammed b. Abdülkerim el-Şehristanî, (Çeviren: Nuh b. Mustafa). İstanbul 1279(hicri) 1863(miladi) Tab'hane-i Âmire, 4 + 174,

[7] *Tühfetü'l-erîb*'ın Muhammed Şa'ban'ın tercümesinin muhtemelen dilinin eskimesinden ve yeni tercümede eserin takdim kısmındaki "Bu kitap (...) Mevlana Abdullah et-Tercemân'ın eseri ve nasârâ kavaid-i din ve âyinlerinin kâfiyen beyanını dahi havi olduğu cihetle sâir reddiyelerin hemen en müfid ve muhtasarı olmağla bu kere nüsha-ı matbuası kemâl-ı dikkatle bi't-tashih Matbaa-ı Osmaniye'de tab u temsil edilmiştir" ifadelerden kitabın bağlama uygun görülmesinden dolayı Mehmed Zihni Efendi tarafından Saîd Efendi'nin yardımıyla tercüme edilmiştir. Mezkur eser Şair Mehmet Lebid tarafından da tercüme edilmiş ancak basılmamıştır. Bu bilgiler için bkz. Ahmet Turan Arslan, *Son Devir Osmanlı Âlimlerinden Mehmed Zihni Efendi, Hayatı-Şahsiyeti-Eserleri*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999, s.140-141,

[8] Hem başta İstanbul olmak üzere Osmanlı devletinde hem de diğer Müslüman topraklarında kaleme alınan ve okur yazar insanların ellerinde mevcut olan konuyla alakalı matbu ve el yazması diğer eserler ve isimleri için bkz.Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, I, 364-65.

zorunludur. Aşağıda geleceği üzere yapmaya çalıştığımız bibliyografya çalışması, konuyla alakalı tüketici olma iddiasında olmamak şartıyla, bu dökümü yapmaya yönelik bir çabadır.

Bu bibliyografya, kütüphane katalogları, Osmanlı döneminde yazılan ve Osmanlıca olarak basılan eserler bibliyografyası, Türkiye Makaleler Bibliyografyası, İSAM Kütüphanesi tarafından hazırlanan İlahiyat Fakültesi Dergileri Makaleler Bibliyografyası, Süleymaniye Kütüphanesi Katalogunun tamamı, İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi Arapça Eserler Katalogu, Osmanlı Müellifleri, Katip Çelebi'nin *Keşfu'z-zunûn*'u, Mehmet Aydın'ın *Müslümanların Hıristiyanlara Yazdığı Reddiyer*...vs taranarak oluşturulmuştur.

Bibliyografya'da misyonerlik, Hıristiyan misyonerliği, misyonerlik çalışmaları ve bu çalışmalarda takip edilen usuller; misyonerlik çalışmalarının bir kısmın oluşturan yabancı okullarla; Türkiye'de faaliyet gösteren Yehova Şahitleri ve Mooncular ve diğer Hıristiyan mezhepleri ilgili makale ve kitap; az da olsa tezlerden oluşmaktadır. Bu konuda, Osmanlıca ve günümüz Türkçe'siyle kaleme alınanlar makaleler ve kitaplar arasında her hangi bir ayırım yapılmamıştır. Yalnızca, doğrudan reddiye olarak yazılanlar ayrı bir kategori oluşturdukları için onlar müstakil bir başlık altında sıralanmıştır.

Kitap ve makaleler alfabetik olarak dizilmiştir. Ancak alfabetik olma, müellif ismine göre değil, konu aramayı kolaylaştırmak maksadıyla makale başlığına göre yapılmıştır.Yehova Şahitleri ve Mooncular ile ilgili kitap ve makalelerde ise, sayıca az olmalarından dolayı böyle bir tasnife tabi tutulma gereği hissedilmemiştir; müellif adlarına göre ve alfabetik olarak sıralanmıştır.

Son kısımda ise, yukarıda kısmen zikredilen, on dokuzuncu yüzyılda Osmanlıca ve Arapça kaleme alınan yada daha eski tarihlerde yazılmış olmalarına rağmen duyulan ihtiyaçtan dolayı bu dönemde basılmış olan ve- diğer İslam topraklarında basılmış olmakla birlikte İstanbul'daki kütüphanelerde nüshaları bulunan- Hıristiyanlığa karşı İslam'ı savunan ya da Hıristiyanlığı eleştiren metinler olan reddiyelere de yer verilmiştir. Bu metinlerden bir kısmının tam künyesi verilmiş geri kalanlar ise, kaynaklarda nasıl geçmekte ise o şekilde verilmiş; noksan bilgileri tamamlamak için ilave bir gayret gösterilmemiştir.

Misyoner Faaliyetleri İle İlgili Kitaplar

1. Erdal Açıkses, *Amerikalıların Harput'taki Misyonerlilk Faaliyetleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları,
2. Musa Çakır, *Anadolumuz Asla Hıristiyan Olmayacak: Misyonerler dönünüz*, 2.bs. İstanbul, Başaran Matbaası, 1968.
3. Ahmed Hamdi Akseki, *Alemi İslam ve İngiliz Misyonerleri: İngiliz Misyonerleri Nasıl.*, y.y, İkbal Kütüphanesi, 1334, 117 s.

4. Ayten Sezer, *Atatürk Döneminde Yabancı Okullar* (1923-1938), Ankara, Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarihi Kurumu Yayınları, 1999.
5. *Cizvit Cemiyetinin Talimatı Hafiyesi*, çev. Mehmed Tahir, 2 bs. 1311, İstanbul, Matbaa-i Ebuzziya.
6. Cizvitler Ali İsra Güngör, *Cizvitler ve Katolik Kilisesindeki Yeri*, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2002.
7. Münib Engin Noyan, *Dikkat Misyoner var*, Birun Kültür Sanat Yayıncılık, 2002.
8. Mehmed Dişkıran, *Duyuru Tüm Hıristiyan Misyonerlerine*, İstanbul, yy, Divan Matbaası, 1977, 160 s.
9. Mehmed Kemal Pilavoğlu, *Dünya Dinleri Ve Misyonerlik*, Ankara, Güven Matbaası, 1966.
10. Mehmed Kapalı, *Dünyada Misyonerlik Faaliyetleri*, Lisans tezi, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 1980.
11. Abdül Ehad Davud, *Esrar-ı İseviye*, Kader Matbaası, İstanbul, 1332; Bu eser daha sonra Günümüz Türkçe'siyle Mehmet Şevki Eygi tarafından, *İslâmiyetin Zaferi*, Bedir Yayınevi, İstanbul, 1386-1966'da, basılmıştır.
12. Durmuş Yılmaz, *Fransa'nın Türkiye Ermenilerini Katolikleştirme Siyaseti*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya, 2001.
13. Tülin Boyacı (Özkök), *Güney-Doğu Anadolu'ya Yönelik Misyonerlik Faaliyetleri*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Gazi Üniversitesi, 1991.IV, 59 s.
14. Enver Baytan, *Hıristiyan Misyonerleri Nasıl Çalışıyorlar*, Ahmed Said Matbaası, 1965, s. 54-30 s.
15. Osman Cilacı, *Hıristiyanlık Propagandası Ve Misyonerlik Faaliyetleri*, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı, 1992.
16. Enver Baytan, *Hıristiyanlaştırma Teşkilatına Cevap*, İstanbul, Baytan Yayınevi, 1964, 48 s.
17. Ahmed Hamdi/Hüdavendigar Onur, *İngiliz Misyonerleri*, Edille Yayınları, ty.
18. İsamil Tokgöz-Zeki Ünal, *İlahi Dinlerde Misyonerlik ve Dine Davet*, Lisans Tezi, İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 1983.
19. Abdül Ehad Davud, *İncil ve Salib*,İstanbul 1329(rumi) 1913(miladi) Mahmud Bey Matbaası, (1. Cilt), 239+2. Bu eser Kudret Büyükcoşkun tarafından Latinize edilerek, *İncîl ve Salîb*, İnkılap Yayınları, İstanbul, 1999'da yalınlanmıştır.
20. Ahmed Hamdi, Hüdavendigar Onur, *İngiliz misyonerleri*, İstanbul, Ahenk Yayınları, t.y, Hasan Tahsin Başak, *Misyonerlere İhtar*, Kastamonu, Doğrusöz Matbaası, 1953, 92 s.

21. Hempher, *İslam ülkelerinde faaliyet gösteren İngiliz casusu mister Hempher'in hatıraları*, çev. Mehmet Can, İstanbul, Ferşat Yayınevi, 1990.
22. Mustafa Halidi ve Ömer Ferruh, *İslam Ülkelerinde misyonerlik ve emperyalizm*, terc. Osman Şekerci, İstanbul, Kalem Kitabevi, 1968.
23. Mübibbuddin el-Hatib, İslam Aleminde Misyonerlik faaliyetleri, çev. Uralgiray-Yusuf, Ankara, Suudi Arabistan Tanıtma Bakanlığı, 1977.
24. Mustafa Haşim Atlan, *Kıbrıs'ta Rumlaştırma hareketleri: Ortodoks-Katolik misyonerliği ve Türk toplumuna yönelik baskılar*, 2 bs., Girne Milli Arşiv Yayınları, 2000.
25. Enver Baytan, *Kitab-ı Mukaddes ve Kur'ân-ı kerim/Hıristiyanlık Üzerine Tetkikler*, İstanbul, Ahmed Said Matbaası, 1966, 1-2c.
26. Necmettin Tozlu, *Kültür ve Eğitim tarihimizde Yabancı okullar*, Ankara, Akçağ Yayınları, 1191.
27. Fehmi Koru, "Misyon ve Misyoner", Yeni Şafak, 27.5.2002.
28. Kütükçü Hasan Tahsin Başak, *Misyonerlere İhtar İslam Dini ve Hıristiyanlık*, Kostamonu, Doğrusöz Matbaası, 1953, 32 s.
29. Mustafa Halidi, Ömer Ferruh, *Misyonerler ve sosyal hayat ve siyonizm*, İstanbul, Araştırma Yayınları, 1991.
30. Mustafa Halidi, Ömer Ferruh, *Misyonerler ve tarihçeleri; Misyonerler eğitim ve siyaset; Misyonerlerde sosyal hayat ve Siyonizm*, İstanbul Araştırma Yayınları, 1991.
31. Süleyman Kocabaş, *Misyonerlik ve misyonerler*, İstanbul Vatan Yayınları, 2002.
32. Şaban Çakmak, *Misyonerlik Üzerine Bir Araştırma* ve Ahmed Hamdi (Arhavili), Lisans Tezi, Ankara, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 1986, 102 s.
33. Şinasi Gündüz-Mahmud Aydın, *Misyonerlik: Hıristiyan misyonerler, yöntemleri ve Türkiye'ye yönelik faaliyetleri*, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2002.
34. Şaban Kırgız, *Misyonerlik ve Hıristiyan Misyonerliğinin Doğuşu*, Kayseri, 1984.
35. Abdurrahman Hasan Habenneke el-meydânî, *Misyonerlerin Müslümanları Şüpheye Düşürmeye ... Cevaplar*, Fuat Günel, İstanbul, yy, 1995.
36. Abdurrahman Hasan Habenneke el-meydânî, *Misyonerlerin-Sorularına Verilen Cevaplar*, yy, Yıldız Basımevi, ty, 101.
37. Ali Ulvi, *Misyonerlere Cevap ve Gençliği İkaz*, İstanbul, Bürhaneddin Erenler Basımevi, 1939, 151 s.
38. Kerim Kılıç, *Misyonerlik Faaliyetleri*, t.y, Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.
39. M. Raif Ogan, *Misyonerlerin Şahıslara İş Yerlerine Evlere Yolladıkları Broşürler*, İstanbul, Çeltüt Matbaacılık Kolektif Şirketi, 1965.

40. Samiha Ayverdi, *Misyonerlik Karşısında Türkiye*, İstanbul, Turan Neşriyat Yurdu, 1969.
41. Münib Engin Noyan, *Müslüman'ım Elhamdülillah*, İstanbul, Birun Yayınları, 2001.
42. İlknur Polat Haydaroğlu, *Osmanlı İmparatorluğunda Yabancı Okullar*, Ankara, Ocak Yayınları, 1990; Ankara, Kültür Bakanlığı, 1990.
43. Necdet Sevinç, *Osmanlıdan Günümüze Misyoner Faaliyetleri /Okullar /Kiliseler/ Yardım Kurumları*, 3. bs., Milenyum Yayınları, İstanbul 2002.
44. M. Hidayat Vahapoğlu, *Osmanlı'dan Günümüze azınlık ve yabancı okulları: yönetimleri*, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1990.
45. M. Hidayet Vahapoğlu, *Osmanlı'dan Günümüze azınlık ve yabancı okullar*, Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı, 1997.
46. Uğur Gültekin-Orhan Seyfi Yücetürk, *Önasya'da Misyonerlik Faaliyetleri*, Lisans Tezi, İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 1994.
47. İhsan Süreyya Sırma, Sömürü Ajanı İngiliz Misyonerleri, İstanbul, Beyan Yayınları, 11. bsk. 1993.
48. Mahmud Yücel, Ahmed Gül, *Sünnet ve Sünnetin Sıhhati: Hıristiyan Misyonerlerine Red*, lisans tezi, Kayseri, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 1988, 44 s.
49. Rasim Erol, *Sünnet ve Sünnetin Sıhhati Mısır Hıristiyan Misyonerlerine Red*, lisans Tezi, Ankara, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 1986, 43 s.
50. Süleyman Kani İrtem, *Şark Meselesi: Osmanlı sömürgeleşme tarihi: Osmanlı demiryolları, Duyûn-u Umûmiye, Misyonerlik*, yay. Haz. Selim Kocahanoğlu, İstanbul, temel Yayınları, 1999.
51. Süleyman Kani İrtem, *Şark Meselesi: Osmanlı'nın sömürgeleşme tarihi: Osmanlı demiryolları, Duyûn-u Umûmiye, misyonerlik*, İstanbul, Temel Yayınları, 1999.
52. Salih Köstekli, *Türk Milli Eğitiminde Yabancı Devletlerin Açtığı Okullar*, (Lisans tezi) Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 1979.
53. *Türkiye'de Misyonerlik Faaliyetleri*, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 1996.
54. Arif Domurcuk, *Türkiye Üzerindeki Misyonerlik Faaliyetleri*, Lisans tezi, Ankara, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 1991, 141 s.
55. Ergun Poyraz, *Misyonerler Arasında Aytı Ay/Dünden Bugüne Hıristiyanlık ve Yahudiliğin Analizi*, Turna Yayıncılık, 2001.
56. Dağistan İldeş, *Türkiy'de Misyonerleri Yabancı Okullar Aracılığıyla Yapımı*, Lisans Tezi, Ankar, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 1995, 52 s.
57. İ. Kırşehirlioğlu, *Türkiye'de Misyonerlik faaliyetleri*, İstanbul, Bedir Yayınları, 1963.
58. Mehmed Maksudoğlu, *Türkiye'de Misyonerlik Faaliyetleri*, Ankara, 1996. 6-113 s.

59. Mehmet Ömer Özkan, *Türkiye'de Hıristiyan Misyonerlik Teşkilatının Faaliyetleri*, Lisans Tezi, Erzurum, Erzurum Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 1994, 28 s.
60. Enver Baytan, *Uluhiyet Peygamberlik ve Amentü: Hıristiyanlık Üzerine Tetkikler*, İstanbul, Ahmed Said Matbaası, 1966, 59 s.
61. Aytunç Altındal, *Vatikan ve Tapınak Şövalyeleri*, Ankara, Yeni Avrasya Yayınları, 2002.
62. Pierre Dubois, *Galatasaraylı mon Senyör Vatikan'ın Türkiye dinsel temsilcisi Pierre Dubois'in anı ve görüşleri*, çev. Niyazi Öktem, İstanbul, Uygarlık Yayınları, 1989.
63. Mehmed Ertuğrul Düzdağ, *Yakın Tarihimizde gizli çehreler*, İstanbul, İz Yayıncılık, 1991.

Misyoner Faaliyetleri İle İlgili Makaleler

1. Ahmet Kavas, "Afrika Misyonerlik Faaliyetleri", www.yeniarayislar.com.
2. Mehmet Biricik, "Amerikan Misyonerlerinin Antep'teki Faaliyetleri", *Türk Dünyası Tarih ve Kültür Dergisi*, 158- 2. 2000.
3. Seçil Akgün, "Amerikalı Misyonerlerin Ermeni Meselesinde Rolü", Türk Kültürü Araştırmaları, 27, (1-2), 00. 00. 1989, 1-12.
4. Ömer Turan, "Avrasya Coğrafyası'nda Misyonerlik Faaliyetleri", www.kutsalkitaplar.net
5. M. N. D. "Babil hav Müessesinin Misyonerlerine Cevabımız", Resimli Şark, İstanbul, (29), 00. 05. 1933, 1-2.
6. Mete Süer, "1914'ü Görenler Ölmeden O Gelecek", Yeni Gündem Dergisi, yıl.3, sa, 14, 9-15 Haziran 1986.
7. "Bir Kitabın Anatomisi: Kaybolan Cennetten Tekrar Kazanılan Cennete", Milli Işık Dergisi, 29, Eylül, 1969.
8. Mecduddin, "Bütün Müslümanların Nazar-ı İbretlerine: Genç Hıristiyanlar Cemiyeti ve Faaliyeti -1-", Sebilürreşad, Ankara, 19, (493), 00.02.1922, 265-258.
9. Mecdüddin, "Bütün Müslümanların Nazar-ı İbretlerine: Genç Hıristiyanlar Cemiyeti -2-", Sebilürreşad, 20, (495), 00.03. 1922, 7-8.
10. Mecdüddin, "Bütün Müslümanların Nazar-ı İbretlerine: Genç Hıristiyanlar Cemiyeti -3-", Sebilürreşad, Ankara, 20, (498), 00.04.1922, 43-45.
11. Mecdüddin, "Bütün Müslümanların Nazar-ı İbretlerine: Genç Hıristiyanlar Cemiyeti -4-", Sebilürreşad, Ankara, 20, (513), 00.08. 1922, 219-221.

12. Kocabaşoğlu, "Doğu Sorunu Çerçevesinde Amerikan Misyoner Faaliyetleri", Tarihi Gelişmeler İçinde Türkiye'nin Sorunları Sempozyumu (8-9. 3.1990, Ankara), Ankara, 00.00.1992.
13. Cenap Yakar, "Doğuyu Tanımak Adına Gerçekleştirilen Sömürü [Misyonerlik Üzerine]", İslam, Ankara, 3, (29), 00. 01. 1986, 38-40.
14. Erdal Açıkses, "Doğu ve Güneydoğu Anadoludaki Misyoner Faaliyetleri", Türk Milli Bütünlüğü İçinde Doğu ve Güneydoğu Anadolu Sempozyumu (Kayseri, 23.3.90), Kayseri, 00.00. 1992, 245-258.
15. Hayati Otyakmaz, "Dr. Seyfettin Erşahin ile Misyonerlik Faaliyetleri Üzerine Bir Konuşma", Diyanet Dergisi, Ankara, (106), 00. 10. 1999, 47-54.
16. Mete Süer, "Erkekçe-Söyleşi", Erkekçe Dergisi, Kasım-1986.
17. Ayten Sezer, "Ermeni Meselesi ve Misyonerler", *Yeni Türkiye*, 7/38-3-4.2001.
18. İhsan Süreyya Sırma, "Fransa'nın Osmanlı Devleti'nde Beslediği Misyoner Ajanlar", İslam, İstanbul, 4, (44), 00.04.1987, 47-49.
19. Sâmiha Ayverdi, "Gençlerle Baş başa [Misyoner Başkanı Mösyö Kern'e Mektup]", Türk Kadını, Ankara, 2, (15), 00.08.1967, 6-9.
20. Esra Danacıoğlu, "[Grant, Asahel] Misyoner Dr. Asahel Grant'ın Öyküsü: Hakkari'de Bir Amerikalı", Popüler Tarih, 11-4.2001.
21. Mustafa Köylü, "Günümüz Misyonerlik Faaliyetlerinde Bazı Metodik Yaklaşımlar (A.B.D Örneği)", Diyanet İlmi Dergi, Ankara, 35, (2), 00. 04. 1999, 41-50.
22. "Hangi Misyonun Erleri", adolugenclik.com.tr.
23. Mustafa Balcıoğlu-İsrafil Kurtcebe, "Harput Misyoner Merkezi'nin Belgelerine Göre Türkiye'de Amerikalı Misyonerlerin Faaliyetleri", Türk Kültürü, Ankara, 29 (340), 00. 08. 1991, 41-49.
24. Orhan Kılıç, "XIX. Yüzyılda Harput'da Misyoner Faaliyetleri", Fırat Üniversitesi Dergisi (Sosyal Bilimler), Elazığ, 3, (1), 1989, 119-137.
25. Ali Arslan Aydın, "Hıristiyan Sömürgeciliği, Misyonerliği ve Misyonerlerin Faaliyetleri", Diyanet Dergisi, Ankara, 15, (5-6), 00. 09. 1976, 339-352.
26. "Hıristiyanlığın Seyyar Propagandacıları: Misyonerler", Yeni Kitap, İstanbul, (6), 00. 10. 1927, 28-29.
27. Muhammed Abduh, "Hıristiyanlık ve Müslümanlık", çev. Mehmed Akif, Sırat-ı Müstakim, 2 (51) 8. 1325 389-392.
28. Nevzat Toroslu, "Hıristiyanlık Propagandası Suç mudur?", Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Ankara, 2, 00.09. 1988, 242-247.

29. Ramazan Ayvalı, "Hıristiyanlık Propagandaları Münasebetiyle", Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi, Ankara, 13, (2), 00.03.1974, 110-115.
30. Şaban Kuzgun, "Hıristiyan Misyonerlerinin Türk-İslam Ülkelerindeki Faaliyetleri", Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Elazığ, 1999, IV, 331.
31. Şükrü Pamirtan, "Hıristiyanlık Telkinatı", Sebilürreşad, 12, (285), 00.01. 1959, 156-157.
32. Şükrü, Pamirtan, "Hıristiyanlık Telkinatı: Amerika'da Hıristiyanlaştırılmak İstenen Türk Kızı", Yeni Sebilürreşad, 12 (285) 1.1959 156-157.
33. Hasan Özsoy, "Kayseri'ye Amerikalı Misyonerlerin İlk Gelişleri ve Talas Amerikan Kız Okulu", II-Kayseri ve Yöresi Tarihi Sempozyumu Bildirileri, (16-17 Nisan 1998), Kayseri, 00.00. 1998, 365-368.
34. İbrahim Maraş, "Kazan Bölgesinde Misyonerlik Faaliyetleri", Dinler Tarihe Araştırmaları Sempozyumu, (8-9 Kasım 1996), Ankara, 00. 03. 1998, 237-245.
35. Uygur Kocabaşoğlu, "Kendi Belgeleriyle Anadolu'daki Amerika -19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğundaki Misyoner Okulları", İmge Yayınları, Ankara, 2000.
36. Abdu'l-ahad Davud, 42 Bin Katolik Misyoner Cemiyeti (elvah-ı intibah), Sebilürreşad, 12,(292), 00.06.1914, 103-105.
37. Ali İsra Güngör, "Kilisenin Yeni Misyon Anlayışında İnkültürasyon'un Yeri", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Ankara, 2002, 1, XXXXIII, 175-185.
38. J. Danielou, "Kilisede Misyoner Düşüce", çev. Abdurrahman Küçük, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fak. Dergisi, Ankara, 1972, XXXVII, 101.
39. Mustafa Esad, "Körfez Ülkelerinde Misyoner Faaliyetleri", Dış Politika, İstanbul, (5), 00.04. 1989, 33-48.
40. Süleyman Külçe, "Memleketimizde Hıristiyanlık Propagandaları", Sebilürreşad, 1, (19), 00.11.1948, 300-302.
41. Halis Turgut, "Mezarı Müzede Bulanan Hanri Marten: Tokat'ı Ziyaret Eden Misyonerler", Yeni Tokat, Tokat, (4), 15.10. 1933, 2-3.
42. Osman Cilacı, "Milli ve Dini Bütünlüğümüz Açısından Türkiye'deki Misyonerlik Faaliyetleri", Diyanet Dergisi, Ankara, (106), 00. 10. 1999, 48-55.
43. "Misyoner Faaliyeti", Sebilürreşad, 25 (631)12. 1340 107-108.
44. "Misyoner Hareketi", Sebilürreşad, 23 (589) 2. 1340 260-63.
45. Adnan Şişman, "Misyonerlik Faaliyetleri ve Uşak'ta Montanizm'e Dair Çalışmalar", Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Afyon, III, 2, 2001, 1-6.

46. Aytunç Altındal, "Misyoner Faaliyetlerinde Artış", röportaj, İlkadım, Ağustos 2003.www.ilkadim.com.
47. Enver Paşa, "Misyoner Tehlikesine Karşı", Sebilürreşad, 15 (366) 8. 1334 36-37.
48. İhsan Süreyya Sırma, "Misyonerliğin Görünmeyen Yönleri", İslam, Ankara, 3, (29), 00.01.1986, 33-35.
49. Kazım Karabekir, "Misyonerlerin Faaliyetleri", Yeni Sabah Gazetesi, 11 Kanun-i sani, 1939, 16.
50. "Misyonerler Çalışmakla İntişar-ı İslam'ın Önüne Durabilirler mi", Sebilürreşad ,1-8, (22-204) 7. 1328 431.
51. Mustafa Erdem, "Misyonerlik ve Kırgızistan'da Misyoner Faaliyetleri", Dini Araştırmalar, Ankara, 3/5-42, 1999.
52. Mustafa Kılıç, "Misyonerlik Faaliyetleri ve Karşı Faaliyetler", Diyanet Dergisi, Ankara, (106), 00,.10. 1999, 43-46.
53. Lütfi Doğan, "Misyoner Propagandasına Karşı Gerekli Bir Açıklama", Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi, Ankara, 13, (1), 00.01.1974, 3-6.
54. Mehmet Kocaoğlu, "Misyonerlik Faaliyetlerinden Pontuz Rum Devletine Kadar Uzanan Süreç", Giresun Tarihi Sempozyumu, (24-25 Mayıs 1966), 00. 00. 1997, 231-248.
55. Ömer Rıza Doğrul, "Misyonerliğin Yeni Şekli", Yeni Sebilürreşad, 18 (10) 1948 277-278.
56. Şaban Kuzgun, "Misyonerlik ve Hıristiyan Misyonerliğinin Doğuşu", Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fak. Dergisi, 1. Sayı s.59 Kayseri, 1983.
57. Kazım Karabekir, "1. Misyonerlik", İslam-Türk Muhitmaarif Mecmuası, İstanbul, 2 (78), 00. 09. 1947, 5-9.
58. Fikret Karaman, "Misyoner Hareketinin Dünü ve Bugünü", Diyanet Dergisi, Ankara, (106), 00.10.1999, 62-64.
59. Nejad Ethem, "Mormonluk Nedir (Amerika Notları)", 6 136 3. 1326 88-89.
60. M Raif Oğan, "Masonların Cemiyet-i Tedriseyey-i İslamiye'de İşi Ne", Yeni Sebilürreşad, 3 (72) 2. 1950 343-344.
61. İbn Emin Seydişehri Mahmud Esad, *Müdafaa (Misyonerlere karşı Kelimetullahı Teâlâya Dair Hütbe)*, İstanbul, Sebilürreşad Kütüphanesi, 1337/1918, 1331, 1 (y. 1. cüz) c, 20 s.
62. "Müslüman Çocuklarının Kiliselere Götürülmesi", Sebilürreşad, 25 (637) 2. 1341 205-206.
63. MüslümanAhmed Hamdi Aksekili, "Müslüman Kıyafetinde Gezen Bir Protestan Misyoneri İle Makalat: Mübahese" I, 11 (263) 9. 1329 43-44.
64. -------,"Müslüman Kıyafetinde Gezen Bir Protestan Misyoneri İle (Makalat: Mübahese)" II, 11 (264) 9. 1329 54-56.

65. ------, Müslüman Kıyafetinde Gezen Bir Protestan Misyoneri İle (Makalat: Mübahese)" III, 11 (265) 9. 1329 67-69.
66. -------, Müslüman Kıyafetinde Gezen Bir Protestan Misyoneri İle (Makalat: Mübahese)" IV, 11 (266) 10 1329 83-85.
67. "Müslüman Memleketlerin Misyoner Orduları", Sebilürreşad, 11 (277) 12. 1329 269-271.
68. "Müsteşrik ve Misyonerler, Hakikatleri Nasıl Tahrif Ediyorlar?, İslam-Türk Muhitulmaarif Mecmuası, İstanbul, 1, (38), 15. 07. 1942, 2-3.
69. "Nasraniyet Propagandacıları ve Ezher", el-Menar'dan tercüme, 11 (275) 12. 1329 237.
70. Cevat Rıfat Atilhan, "Nasraniyete Rücü' mu?" Yeni Sebilürreşad, 20 11 1951 117-118..
71. "Ne Yüzle Batıl Akidelerini Propagandaya Kalkışırlar?", Sebilürreşad, 20 11 948 312-413.
72. Orhan Seyfi Yücetürk, "Ön Asya'ya Yönelik Misyoner Faaliyetleri", Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, VIII, 319.
73. Adnan Mahiroğlu, "19. Yüzyılda Sivas ve Yöresinde Misyonerlik Faaliyetleri", *Yeni Türkiye*, 19/20/148/149-12.99/1.2000.
74. Mustafa Ergun, "XIX. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa Topraklarında Amerikan Misyoner Faaliyeteleri", www.egitim.aku.red.ter.
75. İhsan Süreyya Sırma, "Osmanlı Devletinde Faaliyet Gösteren İngiliz Misyonerleri", İlim ve Sanat, Ankara, (1), 00. 05. 1985, 83-88.
76. Ayten Sezer, "Osmanlı Devletinde Misyonerlik Faaliyetleri", *Yeni Türkiye*, 7/38-3-4.2001.
77. Erdal Açıkses, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Hıristiyan Misyonerlik Faaliyetleri ile İlgili Bir Değerlendirme (İki Merkezden Örnekler)", *Yeni Türkiye*, 7/38 3-4.2001.
78. İhsan Süreyya Sırma, "Osmanlı Devleti'ne Karşı Yemen'de İsyan Çıkartmakla Görevli İngiliz Misyonerleri Hakkında", Türk Kültürü Dergisi, Ankara, 21, (239), 00. 03. 1983, 40-50.
79. Ali Sarıkoyuncu, "Osmanlı İmparatorluğunun Yıkılışında Misyonerlik Faaliyeti", Diyanet Dergisi, Ankara, 28, (2), 00.04.1992, 91-114.
80. Ayten Sezer, "Osmanlı'dan Cumhuriyete; Misyonerlerin Türkiye'deki Eğitim ve Öğretim Faaliyetleri", Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Ankara, (Özel Sayı), 00.00. 1999, 169-183.
81. Melek Çolak, "Osmanlı İmparatorluğunda Mormonlar", *Tarih ve Toplum*, 35/210-6.200.

82. Nalan Tuna, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Hıristiyan Misyonerlik Faaliyetleri ve Ahmed Mithat Efendi'nin Müdafaası", *Tarih ve Toplum*, 34/203-11.2000.
83. Necmettin Tozlu, "Osmanlı İmparatorluğunda Misyoner Okulları", *Yeni Türkiye*, 6/32-11.2000.
84. Şimil Mutlu, *Osmanlı İmparatorluğunda Yabancı Okullar*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999.
85. "Papa ve Misyonerlik", Sebilürreşad, 25 (636) 1. 1341 198-92.
86. "Papaz Mektepleri ve Genç Hıristiyan Cemiyetleri", Sebilürreşad, 24 (624) 11. 1340 413-414.
87. Gülbadi Alan, "Protestan Amerikan Misyonerleri Anadolu'daki Rumlar ve Pontus Meselesi", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10-2001.
88. Abdurrahman Yıldırım, "Saygısız Papaz Ne Cüretle ve Cesaretle Bu Harekette Bulundu?", Sebilürreşad, 7 (172) 5. 1954 349.
89. Ömer Rıza Doğrul, "Son Asırlarda Misyonerlik Faaliyetleri", Sebilürreşad, 23 (593) 3. 1340 333-332.
90. İhsan Süreyya Sırma, "Sömürü Ajanları İngiliz Misyonerleri", İslam, Ankara, 1, (5), 00. 01. 1984, 44.
91. Mehmet Akif, "Şerafettin Yaltkaya Misyonerlerin İsnadlarına Niçin Göz Yumuyor? Mushaflarda Yazılı Olup Olmayan Kelimelerin Farkında Değil mi?", çev. Ş. Yaltkaya, İslam-Türkmaarif Mecmuası, İstanbul, 1, (26), 09.01. 1942, 3-4.
92. Süleyman Sayar, "Türkçe Literatürde Yehova Şahitleri", Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Bursa, 4, (4), 1992, 281-292.
93. Ahmed Refik, "Türkiye'de Katolik Propagandası (hazine-i evrak Vesaikine Nazaran)", Türk Tarihi Encümeni Mecmuası, 5, (82), 1 Eylül 1340,
94. Günay Tümer, "Türkiye'de Misyonerlik Faaliyetleri Üzerine Bir Konuşma", İslam, Ankara, 5, (55), 00.03. 1988, 38-39.
95. Numan Malkoç, "Türkiye'deki Protestan Misyonerler", www.yeniarayisler.com
96. Türkleri Hıristiyanlaştırma Hareketleri", Sebilürreşad, 1 (16) 10. 1948 247-251.
97. Necdet Yalkut, "Yargıtay Kararları Işığında Yehova Şahitleri", Adalet Dergisi, Ankara, 79, (2), 00. 03. 1988-00.04. 1988, 155-163.
98. Fahri Kayadibi, "Yehova Şahitleri", Diyanet Dergisi, Ankara, 28, (2), 00.04. 1992, 83-90.

99. Günay Tümer, "Yehova Şahitleri Hareketi ve Bir Din Olup Olmadığı", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Ankara, 27, 00.00. 1984, 221-263.
100. Günay Tümer, "Yehova Şahitleri'nin Mahiyeti ve Ülkemizde Mer'i Hukuk Karşısında Durumu", Ankara, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 26, 1983, 491-548.
101. Hakkı Şah Yadsıman, "Yehova Şahitlerinin Kutsal Kitap Anlayışı", Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, İzmir, 2001, XIV, 267-292.
102. Kemal Kuşçu, "Yeni Bir Hıristiyanlık Propagandası", Sebilürreşad, İstanbul, 14, (349), 00.06. 1963, 374.

Yehova Şahitleri ile ilgili eserler

1. Aldatıcı Yehovacılar (Russelistler Kimdir?, Nur Matbaası, İstanbul, 1963, Latin Matbaası 1977, s. 8.
2. Ali Arslan Aydın, *Yevoha Şahitlerinin İç Yüzü*, 2 bs., Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara, 1982.
3. Aliye Yıldız, *Yehova Şahitleri ve Ebedi İddiaları Üzerine Dinler Tarihi Yönünden Bir Araştırma*, lisans tezi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, tez danışmanı: Günay Tümer, 1981, 81s.
4. Gerçeği Bilelim: Yehova'nın şahitlerine nasıl cevap vermeliyiz, Oya Matbaası, İstanbul, 1971.
5. Gerçeği Bilelim-Yehova Şahitlerine Nasıl Cevap Vermeliyiz?, hz. Türkiye Ermeni Parikhanesince Özel Heyet, Oya Matbaası, İstanbul, 1971.
6. Günay Tümer, *Yeni Dokümanlar Işığında Yehova Şahitleri*, DİB, Yayınları, İstanbul, 1987.
7. Hikmet Tanyu, *Yehova Şahitleri: Dinler Tarihi Bakımından Tenkidi Bir İnceleme*, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı, 1984.
8. Hüseyin Atay, *Yehova Şahitlerinin İç Yüzü*, Ankara, Şenyuva Matbaası, 1973. 1 c. 56 s.
9. İbrahim b Muhammed b İbrahim el-Hanefi el-Halebi, *Yehova Şahitleri*, çev. Hikmet Tanyu, Ankara, Diyanet İşleri Yayınları.
10. İsmihan Aydın, *Yehova Şahitlerinin Tarihçesi ve Türkiye'deki Yayılma Faaliyetleri*, lisans tezi, Kayseri, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 1995.
11. Mete Süre (yayına hazırlayan) Gelmekte olan Dünya Hakimiyeti, Yargıçoğlu Matbaası, Ankara, 1980.
12. Samih Turgay Ünal- Anibal Akdamar (derleyenler), *Türkiye'de Laiklik ilkesi ve Yehova'nın Şahitleri*, Kule Kitapları, İstanbul, 1983.

13. Sarkis Paşaoğlu, *Tarih ve Kutsal Kitap Işığında Yehova Şahitleri: İddiaları ve Yanılgıları*, 2bs., Lütuf Yayıncılık, 1999.
14. Tufan Erbarıştıran, *Yehova'nın Şahitleri: Kim bunlar ne istiyorlar?*, 3 bs., Kule Yayınları, İstanbul, 1990.
15. Varlık Ağa, *Yehova Şahitlerine Cevaplar*, yy, ty, 92. s.
16. *Yeni Bir Dünyaya İnanmak İçin Esas*, Türkçe basılış tarihi, 1957.
17. Zübeyde Karınsız-Abdurrahman Güzel, *Yehova'nın Şahitleri Ve Günümüzdeki Faaliyetleri*, Kayseri, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 1998.

Moonculukla ilgili eserler

1. Mustafa Bıyık, *Küresel Bir Din Projesi Olarak Moonculuk: Tek Din, Tek Dil ve Tek Millet Oluşturma Projesi*, Birey Yayıncılık, İstanbul, 2002.
2. -------, "Moonculuğun Diğer Dinlere Bakışı", İslâmiyât, V, 3, Temmuz-Eylül 2002, 123-138.
3. Necmi Naz, *Moon Dünya Mesihliğine mi Soyunuyor?*, X Yayınları, İstanbul, 2002,
4. Vamberi, *Bir Sahte Dervişin Asyay-I Vustayı Seyahatı*, İstanbul Vakit matbaası, 1295, Hüseyin Kazım 410.

Cumhuriyet Öncesi Dönemde, Misyoner Faaliyetlerine Karşı Yazılan Basılı Eserler (Reddiyeler)

1. Abdulkadir b muhammed Salim Gîlânî, *kavl al-sebt fi'l-redd alâ da'va'-Brotastant*, 36s. Şam,
2. Abdurrahman Çelebi b Selim b Abdurrahman Paçacızade (-1248), *Kitâb al-fârık beyn al-mahlûk va'l-hâlık*, 408s. Mısır, 1322
3. Abdullah İsmail al-Haşimi- Abdulmesih b İshak el-kindi, *risalat al-haşimi ilâ Kindi ve radd al-kindi*, 272 s., K. Boy, Sumatra, 1885
4. Abdullah Salik Antaki, *kitabu seferi'l-hayr, Tahcil men harrefe'l-incil*'den telhis edilerek tercüme edilmiştir.
5. Abidin Paşa Prevezeli (1324=1906), *Meâlî-i İslamiyye*[9].
6. Abu'l-fazl el-Mâlikî el-Mesûdi, *el-muntehabu'l-celil min tahcîl men harrefe el-İncil* li-abi'l-beka Salih b el-Hüseyin el-Caferi. Mısır, 1322 (1904-5)
7. Adanalı Esmai Efendi, *el-Fasl beyne'l-hakk ve'l-batıl*, Mısır'da basılmıştır. Bu eserin aslı, Mısır alimlerinden İzzeddin Efendi tarafından yazılmış ve basılmıştır.
8. Ahmed Ali Malîcî, Sual al-acîb fi'r-red alâ ahl-i salib, 117-186s., Kahire, 1322 matba al-zilal.

[9] İslam dininin değerleri ve üstünlükleri hakkındadır); ayrıca Hıristiyan papazlarından birinin Kur'an-ı kerim hakkındaki hezeyanlarına karşı "Müdafaa" isminde bir risalesi vardır

9. Ahmed Mithad Efendi, Mudafaa, 569 say., İstanbul 1300.
10. -------, *Beşair-i Sıdk-I nübüvvet-i Muhammediye*, İstanbul, 1317/1899.
11. -------, *Müdafaaya Mukabeleye ve Mukabeleye Müdafaa*, İstanbul, 1300/1882.
12. Azmi Hüseyin Dede (1311=1893), *Mizanu'l-edyan*, Osmanlı müellifleri I, 35.
13. Circus Hulî, al-cumanât el-Usmanîya Mısır, 1315
14. Ebu'l-beka Salih b. İbn Hüseyin Caferi, Tahcil-i men harrefe'l-incil,
15. *el-İslam ve'n-Nasraniyyeti Maa İlmi ve'l-Mediniyye*
16. *en-Nasihatü'l-imaniyye*
17. *er-Raddiya ala'l-yehud va'n-nasara*, 70-72, taş baskı, İstanbul,1281.
18. Eyüb Sabri Bey, *el-Cevheretü'l-feride fi ibtali't-teslis.*
19. Hacı Abdi Bey (1304=1886), *İzahu'l-meram fi Keşfi'z-zalam*, İstanbul, 1288/1871.
20. Hacı Abdi Bey, *Burhanü'l-hüdü fi reddi kavli'n-nasara*[10]
21. Hacı Abdi Bey, *İzharülmeram fi keşfi'z-zalam*, İstanbul.
22. Hacı Abdi bey, *Risaletü's-samsaiye*, İstanbul'da basılmıştır.
23. Harputlu İshak Efendi, *Şemsü'l-hakîka*, İstanbul, 1278/1861.
24. -------, *Ziyâu'l-Kulûb*, İstanbul, t.y.
25. Hasan Sabri Hadimi, *İkazu'l-müminin fi reddi'l-salibîn*, Ahmed Kamil matbaası, İstanbul, 1331, 30s.
26. Hindli Rahmetullah efendi, *İzhâru'l-hakk*, 1. cilt Nüzhet Efendi tarafından II. cilt Ömer Fehmi Efendi tarafından tercüme edilmiş (1293, bosna) ve iki cilt halinde basılmıştır.
27. Yusuf b İsmail en-Nebhani, *Hülasatü'l-kelam fi tercihi dini'l-islam*, Türkçe, Mısır, 1318/1900.
28. İbn Kayyim el-Cevziyye, Hidayetü'l-hiyara fi ecvibeti'l-yehud ve'n-nasara, Bâçecizâde'nin eserinin 265-400 ile Zeyli'nin 119. sayfalarında basılmıştır; Kahire, 1322/1905.
29. *İlmu'l-yakin fi reddi ale'l-mütenassır-ı İmadüddin*
30. İmam Kurtubi, *kitabu'l-alâm bima fi dinin-nasara mine'l-bideai ve'l-evham*, Mısırda basılmıştır.
31. İzzuddin al-Muhammedi, *al-Fâsıl beyne'l-hakk ve'l-batıl*, Mısır 1316/1898, 152 s., ikinci baskı, Mısır 1321/1903.
32. Karafi, el-Ecvibetü'l-fahire an esileti'l-facira., Abdurrahman Bâçecizâde'nin *el-Fârık* adlı eserinin kenarında basılmıştır; Kahire, 1322/1905.

---

[10] Hidiv kütüphanesinde, mısır'da mevcuttur. Burhan, Lebib Efendi tarafından tercüme edilmiştir. Bursalı Mehmet Tahir,*Osmanlı Müellifleri*, I, 333.

33. *Kitab al-hidaye ve huva radd ala izhar al-hak va'ala'l-sayf al-Hamidi*, 1-4 cilt, 320, 300, 304, 304, Kahire, 1898-1902
34. Lebib Muhammed Efendi İstanbuli (1283=1866), *Burhanü'l-hüda fi reddi'n-nasara*, Abdullah Tercümanı'ın matbu Tuhfetü'l-erib adlı eserinin beş bab eklenerek yapılan tercümesidir. Osman. Müel. II, 214.
35. Mehmed Mansur Efendi (1314=1897), Ehl-i Salib Vakası.
36. -------, Tevrat ve İncil İhtilafatı, Osma. Müel. III, 106
37. Muhammed Abduh, *al-İslam ve'n-nasraniyye*, Mısır 172s.
38. Muhammed b Ali et-tayyib, *Hülasâtü't-tarcih li'd-dini's-sahih*, Mısır, 1279/1862.
39. -------, *Muhtasaru'l-ecvibeti'l-caliye li'd-dahz ed-Daveti'n-nasraniye*, Mısır, 1309 (1891-92), 1-2 c
40. Muhammed b Murtaza al-yamânî, *Îsaru'l-hakk ala'l-halk*, Mısır, 1318 (1900), 483 s.
41. Muhammed el-Cenbihi, *Kitabu tashihi't-tercih beyn Muhammed ve'l-mesih*, Mısır, 1301/1883, 84 s.
42. Muhammed el-Cenbihi, *Müsbitü'l-akl ve'd-din fi'r-redd alâ süfehâi'l-mübeşşirîn*, Mısır, ts., 256 s
43. Muhammed Zekiyüddin b Muhammed Sanad, *Tanvirü'l-ezhân*, Mısır, 1310/1892, 52s.
44. Mustafa Rüşdi b ahmed, *Risalat al-Tukvîl fi teftişi'l-incîl*, İstanbul, matbaai Amire, 1290h., 40s.
45. Numan b Mahmud al-Alusi, *al-Cevab al-fasih (es-sânî) mine'l-cevabi'l-kabîh li-fikhi'l-abdulmesih*, Lahor, 1306 (1889), 482
46. Rafik al-'azim, *ed-Durûsu'l-hikemiyye*, Mısır,1317(1889),90s
47. Said efendi/Muhammed Said Efendi (1337=1918), *Tercüme-i Tühfetü'l-erib fi reddi ehli's-salib*, Zihni Efendi ile ortak olarak hazırlanmıştır. Osm. Müe. II, 372.
48. Sırrı Paşa, *Nürü'l-hüda limen istehda*, Diyarbekir Matbasında basılmıştır.
49. Sunguri Hasan b Ömer, *Taife-i yehud ve nasaranın usul ve itikadlarını reddeden muhtasarca bir risale-i acibe*, 83-88, İstanbul, 1282h
50. Şaban Kâmi Efendi (Âmidî) (1301=1883), *Redd-i Protestan*, Osmanlı Müel. I, 451.
51. Şahbeddin-burhaneddin-İsmail Ferid, çev, *Radd al-hilaf va fasl al-ihtilaf*,. Matbaa-ı bahriyye, İstanbul 1333, 288s.
52. Yusuf b. ismail Nabhani (-1350), *İrşad al-hayara fi tahzir al-müslimin min dâris al-nasara*, 68s. Matbaai el-hamidiyye,Kahire 1322